

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

Fylke: Telemark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Lunde

Emne: Transport av høy

Bygdelag: Nordbygd

Oppskr. av: Johannes Sprone

Gard: Sprone. (Biste are)

(adresse): Grenseid Telemark

G.nr. 2 Br.nr. 4

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Deils

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Givind J. Stranne (f. 1881) John O. Sammen (f. 1895)
Dardi Ol. Sprone (f. 1863) o. fl.

SVAR

1. Transport av høy går seg samletis på mindre gardar som på større her: bygda - dersom ein har hest på garden. I vanleg gode eller middels gode høgar blir det sjeldan slått høy: utmarka. Men i klene høgar står ein framleis både felter (starrmyrar) og anna utmarkslått. Thismannsbreik finst ikkje lenger (i Lunde). Dei gardbrukarar som ikkje har hest, må bera høyet: hus eller bruke - dragakjerre.

2. Høyetakka blir lite bruke (i Lunde eller i nedre Telemark: det heile). Men ein sjeldan gong kan det hende om ein har lite hest lode rom eller om slåttemarka ligg langt inna lodene.

Høyet tørkast nå mest på hesjer (hesje-hesjer) for i liden. For omkring tretti år sidan. såta ein om kvelden, det høyet som var slått om morgonen, dersom det var satefukt d. v. s. halotukt. Morgonen deretter når dagga var tørka vekk av bakken, blei sätene (ei sate-säte) kasta og breidd utover bakken til tukt. Så blei det tørre høyet muga d. v. s. raka ihop: muga (ei muga - is) større enn sätene. I staden for muga kan ein raka

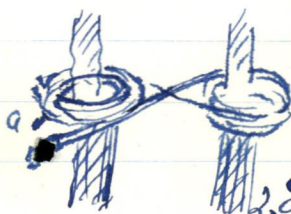
høyer ihon i kåvar eller rankar (ein ranke-as),
lange, smale ^(ein kare-as) hanger kross over ekra. Til
hegei rakar ein høyer med hand-kive eller
hesterive eller heste-sleperive.

Skal ein bera høyer i hús, brikas laig.
Ordet bendil. Byder banded (as halus eller
kornstrå) som bind kornbanded saman
og banded (as kvier) som bind laiv-
kjerren saman og liksamde saman-
knyting. Bendilen er knytt på
ein litt annan måte enn henkje
(eit henkje fl. henkje) som ein nyttar
til band mellom gardskåin og samotin-
der underlag for gardskåinene (raiene).

1 Bendil a-s

-li. kornband og laiv-
kjerren

2. Henkje a-s

Orda kipebank og sloe er ikjende her.

Til høybering nyttar ein altså laig.

Laiget er fest i ei hegd as jarn eller tre
som på fig. 4a, høyer legges

3 Hegd

4.

b

på laiget som på fig 4b. Laigendane
trekkjast rundt (laiglaigen) ^(høy-byrd) høy-laigen som
på 4c.

Beraren må helst sitje på huk eller på knea
når han skal løfta "byrdja" på seg. Han kan
nokon til å hjelpe seg, er det best at denne
kan ein tak i byrdja og slik hjelper til med
løftinga. Større born kunne vera med å bera

høybygger: når desse var måta av eller barnas
alder og storleik. Tauget til dette slag
høybygger berast over aksla (høyre)

Vanta ein taug til høybygge, bruka ein briley
ei vridel bjørtevidje i skaden (men nedskrivaren
av dette har ikkje råka nokon som minnast
å ha sett ein slik bendil eller topp: her i
Lunde.) Denne vidje eller vin som ein seier
her, var vel av same slaget som blei
bruka t. d. i Gjersdal og som kallast sjare.

(Fortalt av bankjef Karl Hæugen, Lunde, som seier:
"Eg har sjølv bare høy i sjare borte i Gjersdal.")
"Sjara" var ei vridel vidje med ein åpen knute
i den tjukkaste enden, og gjennom åpringa i
knuten blei den tynnaste enden av vidjar
drege eller at ho var førd rundt høyballen.

5. Sjare (nemninga er frå Gjersdal) ^{x)}

Snarsett til høyet er ikkje end her og "roade"
er ikkje end nemning. Trillebar og bare til
høyberging er ikkje bruka på vidt ein veit.
Løypestremmen som er mykje i fjellbygdene og i
Telemark (t. d. i Seljord) er ikkje bruka
til høyfraktning her i bygda, men av og til
er det nytta til heising av vater frå elv.

3. Høyet blei koga i hus om sommaren, men
hadde ein "utsløttin" langt innan der ein
laust lysa høyet fyrbils i høybuer eller
ein sjeldan gong setje, det i stakk, laust
ein køyra det heim til loda på vinterføre.
Ein bruka då langskede med høyvogn-grindar.

4 Køyredoringa ein brukar om sommaren til

x) Sjå planseje: Bærskog ^{eller} tekkur eller forklaring
av Olav Dølen.

høyberginga kallast høysele men er ei
 firkjula vogn. Dei som ikkje hadde heor,
 nytta jammast ei dragavogn, ei to-kjula
 kjerre med høyvagargrindar. Mellom en-
 dane på skjekene (på dragavogna) var ofte
 strama eik taudg eller ei vidje som
 dragaren sette brystet imot når han drog.
 Vinterseledene kunne ha skoring, men kunne
 ne jama vera isane og kallast da treseis-
sele. Treseisleden var helst meint til
 sommarbruk borte i heiar og utslætter.
 Men reglar for når og kor seledene isane eller
 med skoring skulle nyttast, er ikkje kjende
 her. Same vagna blei bruka til høy-
 kjøring og kornkøring. Høyseleden var
 namnet. Det var ei serleg vogn. Somme
 sette nok og høygrindar på ein vanleg
 firkjulsvogn. Det var grindane lause og
 kunne sakast av vagna att når høye-
 kjøringa var over. Dei vanlege spesielle
høyseledene (-vognene) hadde faste kar,
 eit framkar og eit bakkar. Til desse
kar blei dei to grindane feste med
 krokar, ei grind på kvar side.
 Høyseledene som vi har vore i bruk har
 ikkje brigit seg i manus minne. Men
 vi ser det vil til å koma fleire
 fabrikkhøyvogner etterkvart. her i
 distriktet gjerne frå Bratsberg Brüg ^{eller} eller
 andre fabrikkar ikring her. Men noko større
 brigit på fassongen er heller ikkje fabrikk.
 høyvognene kome med. Eldre tid bruka
 dei jama vidjer (viur) istaden for stiklar
 eller spöl i grindane. Dette blei ikkje

5) gjøres nå lenger (1950) ^{III} Noen regel for det siste
lasset i høytida om det skulle vera større
eller mindre enn dei andre er ikkje her
i bygda. Den ein var nøggen med å skrapa
ihop alt saman til stütte, eller om det
skulle bli nokk attleggjende, kom heist an
på den økonomiske sansen hjå han som åtte
høyet. Noko slag tre eller otre i samband
med etteraksken kjistilt har ein ikkje kunn-
na finna i diida.

Høysklasset blei fest ~~med~~ eller gjør (som
me ^{her} seier) med reip (tau) eller kjetting -
ikkje med høytong. Gjøreipele blei fest i
bakkare og bønne i framkareh. Hegda til
gjøretauig bær vera sterkare enn til høyttauig.
Til gjering brukast - og har vore bruka lange -
mess jærnskeip (jærnkjettung) og på dette er
ein jærnstrems med krok og inga hegda.
Storleikshøvet mellom høystakk og høystass har
ein snarok fastsett her der brakking så
lite har vore i bruk. Men vinterlassa blei
nok større enn sommarlassa når ein
nytte føret. Ein hest blei bruka for kvar sleda
som oppast. Sjeldan blei - og eller blir - nytta
høysteder med pandrag her i bygda.

5. Ved samlätt blei høyet deilt i lass
om ein hadde hest og i byrd(er) om ein
var utan hest. Fra istslätta (stülar o.s.a.)
kjørdes høyet jærnt for vinterføre. Hadde fleire
istslätter var kvarandae og skilde hente
hoy samstundes lauk dei senjær om når
dei skulle kjøre. Den som hadde lengste vegen
lauk høyet først, og lauk avskad tidleg om
morgonen. Hadde dei meir (måke eller brøgt gjev)

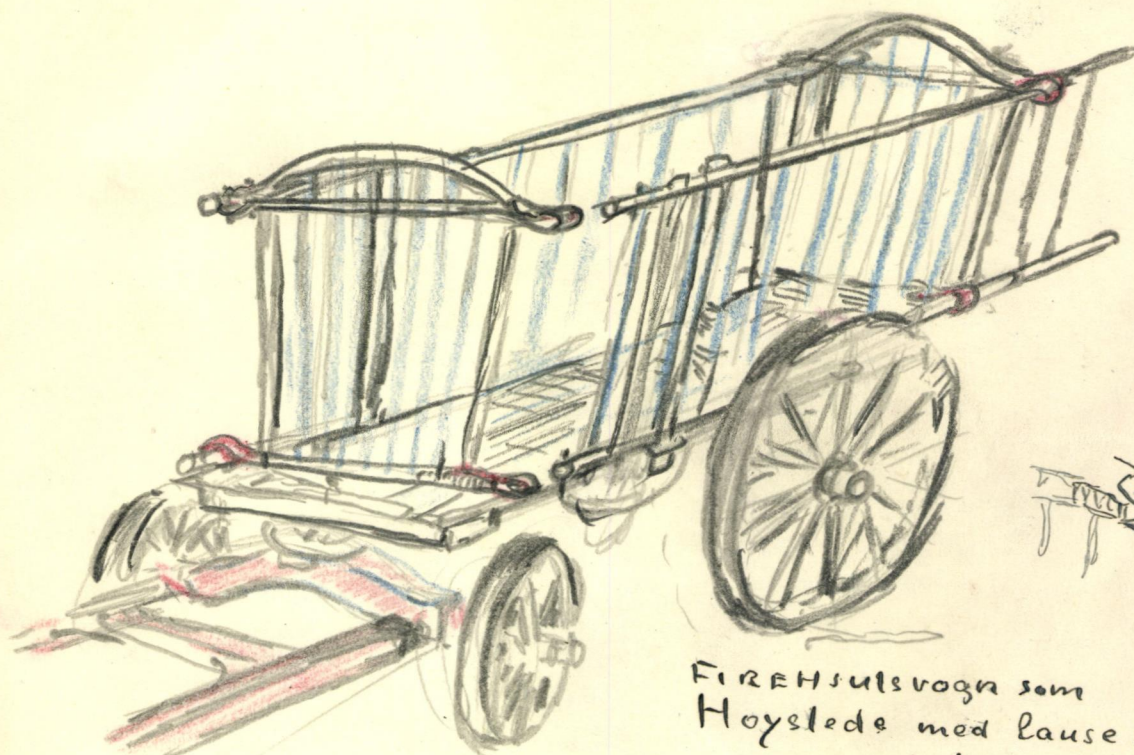
eller hadde dei ein tømmerveg i køyre eller
keimma dei køyre på vanleg måte utover
trøy. Men var det for langt i veg., brøkte
dei trøy på heisane.

6. Høykøyning langvegss fra stolar og utover i kør
ihtil ei så mykje av. Men det finst. Einne Tolleivson Strama
for Eg leigde Kosa (ein attlagd plass) nokka år og kjørte ^{partel:}
høye heim på vinterføre når og var ferdig med
oppleggss. (stubbekøyning av tømmer) & tok dei heim
når det var framkommeleg. Trøy som dei brøkte i fjella,
det hadde ihtil og. & kjørte på vanleg langsele med

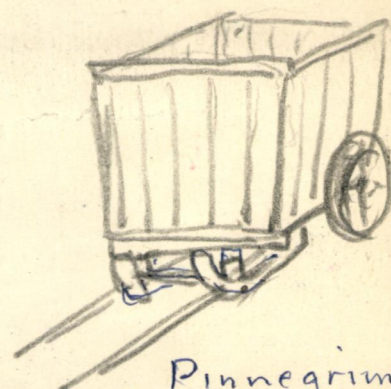
• Karstega grinda med to planker på kvær i under,
og hvert av karst var to bord: kross så
som du har sett denne jante. & var
ihle så snart det lydnar om høyrone
og kjørte fleire vendar om dagen.

4794

Feste kar-grind.

FIREHjuls vogn som
Høyslede med løse kar og grindar
Laga av Eirik Sprøve (ca 1915)

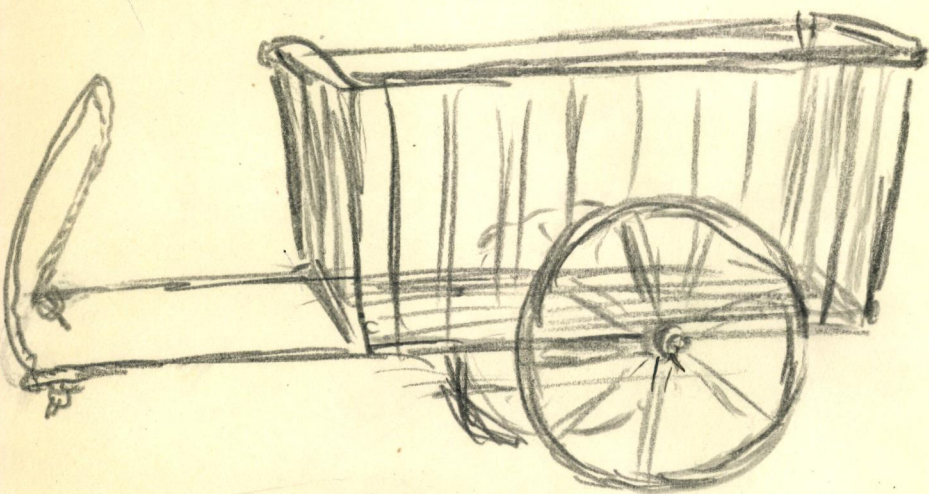

Pinnegrime
for 75 år siden
med slodde til
fyrstilling og
kubbehjul og faste
grindar og kar.
Slodda hadde eikemeier
uten skoring.

Vanleg høyslede med faste kar
med kubbehjul.

Kubbehjul brukast av og til
enno på fyrstillinga, men
ikkje som bak hjul
Grindane hekta til kara med jern-
krokar.

4794

Dragarkjerre som høyvogn
med viuband på skjekene.

Berekorg Leiken etter det Olav Eriksen Dalen (klokker, lærer f 1886) fortel.
 "Eg sagde noko av ei slik korg da eg var guttunge. Hott dom
 kalla ho veik og ikkje. Og storleiken kunne vera so forskjellig.
 men dom brukte ho te å bera både gras og mosse og lauv
 og høtt dom ville." Berekorga var fletta av kloyvde hassel-
 (eller av kanskje viertein)